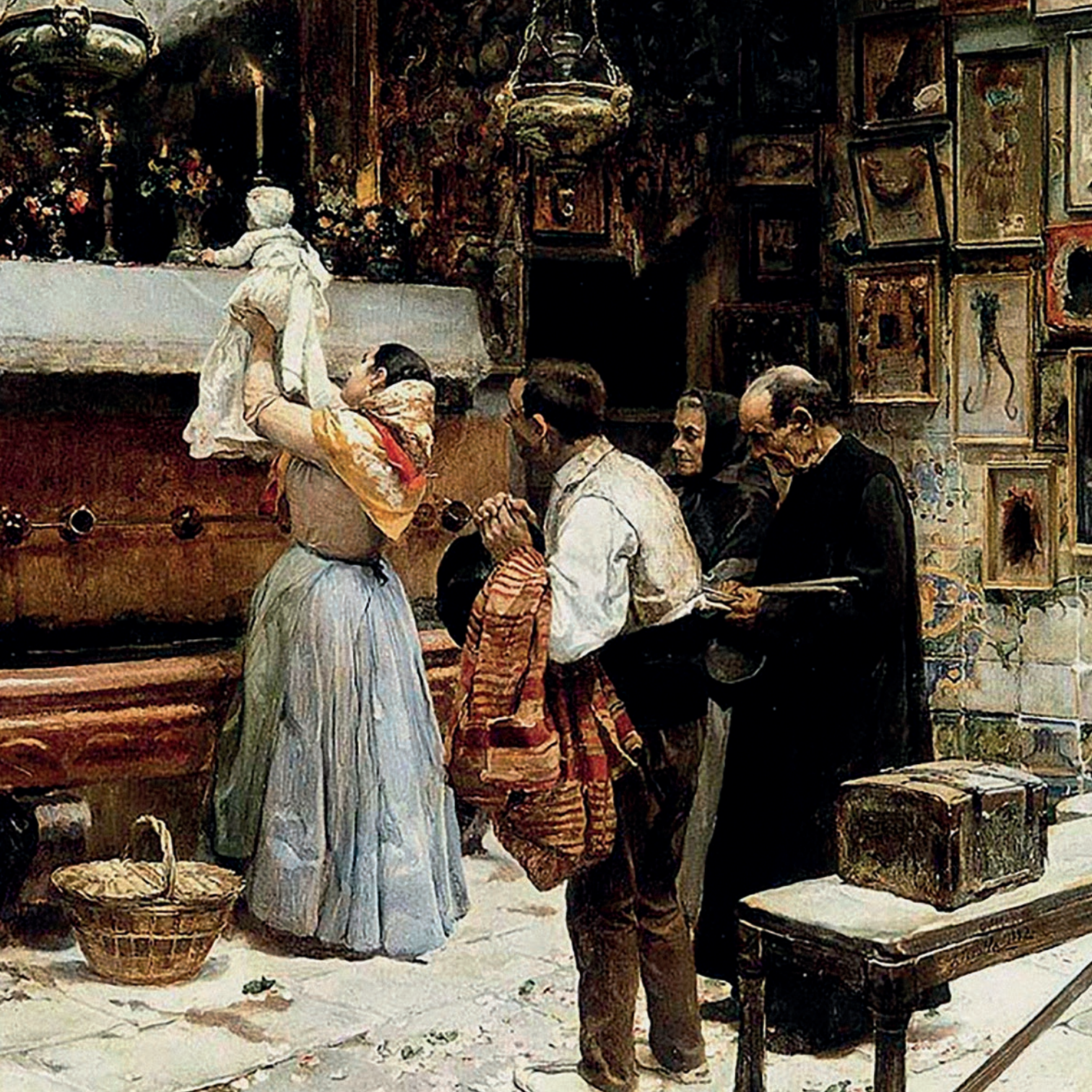

MALALTIES I METGES ALS EXVOTS PINTATS

EL PRESIDENT
I LA JUNTA DE
GOVERN DEL
COL·LEGI DE METGES
DE BARCELONA US
FELICITEN EL NADAL
I US DESITGEN
UN BON ANY

DESEMBRE DE 2020

iembre de 1761/ tuvo D.ª Lusiana D.ª Grande Mexcollan D.^a
 holutula estando enferma de biruelas y muy peligrosa, y ha
 n Guan' devosion a n^{ra}. S.^{ra} de los Dolores ia Sor San Sebastian q.³ s
 k San miguelito y luego sinho aldo de la d^a. enfermedad y otras maravillas de darle vida y salud y loj me

Les nostres nades sempre han cercat assenyalar la relació estreta entre salut, malaltia, medicina i cultura. La tradició en la cultura cristiana ha estat molt arrelada des de ben antic a aquesta interacció diversa entre l'individu i el sagrat, sovint també en relació amb malalties i accidents. No és estrany, doncs, trobar en les ofrenes d'exvots la presència i la referència diversa a metges i a la professió.

Aquest darrer any ha estat especialment intens i complex. La pandèmia ens ha situat davant la vulnerabilitat, el dolor i el patiment, i també de la necessitat de resiliència, solidaritat i capacitat col·laborativa.

Voldria que l'esperança dipositada per al 2021 es faci realitat i que retornin aquelles altres il·lusions que van quedar aparcades.

Mentre, us traslado en nom de la Junta de Govern el nostre afecte i desitjo que aquestes festes de Nadal serveixin per reforçar els lligams personals i els valors que inspiren el professionalisme mèdic.

Jaume Padrós,
president del Col·legi de Metges de Barcelona

Portada: Exvot Exvot ofert per Josefa Peres en acció de gràcies, en un altar presidit pel *Cristo Negro del Encino*, patró d'Aguascalientes. A l'esquerra, el pintor va representar la mastectomia realitzada pel cirurgià Pedro Maille, causada per sis tumoracions, amb l'ajut d'un assistent i la presència de tres religiosos i quatre dones. La intervenció va tenir lloc el 29 d'abril de 1777, tot tancant la ferida el 25 de juliol. No obstant això, el 9 de setembre d'aquell any "le sobrevivieron otros accidentes de los que murió". Davis Museum and Cultural Center, Wellesley College, Wellesley, Massachusetts.

Pàg. 2: Exvot de la capella coneguda com el *Pouet de Sant Vicent*, oli pintat per Joaquín Sorolla el 1892 (col·lecció particular; el Museu Sorolla conserva l'esbós en llapis del 1891). Els exvots inunden l'altar que corona la gran pila d'aigua que raja d'un pou miraculós que va ajudar els valencians a combatre el còlera de 1854, tot satisfent la seva set. La capella formava part de la casa dels Ferrer i fou adquirida per la ciutat de València al segle XVI, restaurada la seva decoració ceràmica del segle XVIII, entre el carrer del Mar i el del Pouet de Sant Vicent.

Exvot dedicat a la Mare de Déu dels Dolors i a sant Sebastià per Luciana Grande Acxotlan, dona de Manuel Fèlix Grande Acxotlan, última autoritat indígena de Tzolula, en acció de gràcies per superar unes veroles, clarament representades en el seu cos. Conservat a la Galeria d'Art Sacre de la Biblioteca Franciscana de Sant Pere, a Tzolula, Puebla, Mèxic.

INTRODUCCIÓ

Exvot que representa Fernando Balderas, cirurgià de la població zamorana de Moraleja, qui “estando deshauciado de los médicos, su mujer a Nuestra Señora del Carmen le encomendó y fue servida de darle salud”. El malalt, a la dreta, apareix convalescent al llit. Datat cap al 1800. Museu Etnogràfic de Castella i Lleó.

E

ls exvots són ofrenes que els devots lliuren a alguna divinitat venerada a esglésies, ermites o santuaris en agraïment per un favor concedit i en compliment d'un vot o promesa. El terme exvot prové del llatí (ex = de, votum = promesa) i representa un acte de caràcter individual i sense tutela de donació davant l'obtenció de la intercessió divina per l'ajuda demanada.

Aquest tipus d'ofrena ha tingut una presència cultural que s'enfonsa en la nit del temps. A Catalunya i a Espanya, com també als països de l'arc mediterrani europeu amb tradició catòlica, com ara Itàlia, França i Portugal, els exvots van ser tolerats per l'església com a forma de control de la religiositat popular. El desplegament d'aquesta tradició es va consolidar també al món americà. De fet, des dels inicis del segle XX s'observa un decreixement progressiu d'aquesta pràctica a Europa, mentre les relacions de dependència entre l'home i la divinitat s'han enfortit a l'Amèrica Llatina.

Malalties, intervencions quirúrgiques, embarassos i parts complicats, accidents de tota mena o catàstrofes col·lectives acostumen a ser el motiu que ha desfermat la formulació d'una promesa per part del fidel. Es tracta de situacions on l'atzar té un paper rellevant, tot provocant una angoixa que s'allibera mitjançant la promesa. L'exvot és un acte de reciprocitat

d'un individu que cerca protecció i ajuda en aliats sobrenaturals, i per aquesta raó en molts indrets els exvots es denominen també *miracles*. Així, la promesa té un caràcter pràctic i s'executa a partir del compromís de dipositar l'exvot en un lloc públic, davant la imatge del Crist, de la Verge o del sant o santa a qui s'ha demanat l'auxili. En efecte, els exvots es pengen a les parets o sostres de les capelles i altars dedicats perquè tothom pugui adonar-se de la seva capacitat taumàtúrgica. Els exvots posen de manifest el limitat marge de confiança concedit als mètodes científics i, alhora, mostren un llenguatge popular que revela itineraris a mig camí entre la ciència i la divinitat.

Els exvots poden tenir diverses formes materials. Sovint eren peces de cera que representaven la part del cos on hi havia hagut el mal que s'ha curat, com cames, braços, pits, o ulls; objectes relacionats amb la malaltia que el malalt ja no necessita, com crossets, aparells ortopèdics o bastons de caminar; també peces de roba, com el vestit de núvia o roba d'infant, o bé objectes de plata o d'algun altre material valuós. En aquest text ens referim només als exvots pintats sobre tauletes de fusta, denominats també retaulons, on la pintura i el text que l'acompanya són el vehicle d'expressió del fet en qüestió.

HISTÒRIA I GEOGRAFIA

Exvot que mostra una habitació COVID-19 amb un home malalt i dos professionals de la salut, sotmès aquell al monitoratge i a un respirador i equipats aquests amb EPI complets. Ofrena i petició a la Verge de Guadalupe (abril de 2020) per la salut dels malalts i dels professionals. Enviat per Héctor Sotelo al projecte de la xarxa social Facebook "Exvotos, retablos y milagritos", administrat per Diego G. Tututi, estudiant d'Història, a Ciutat de Mèxic.

Els orígens de l'ofertament d'exvots es troben en les civilitzacions egípcies i mesopotàmiques. Aquesta forma de comunicació amb la divinitat també fou característica de les cultures clàssiques grega i romana. De fet, les restes arqueològiques en forma d'objectes votius han permès descriure les pràctiques mèdiques d'aquelles societats. De la mateixa manera, els ibers van manifestar la seva religiositat mitjançant exvots en forma de petites figures en actitud de pregària, amb algun tret anatòmic destacat. Així, a canvi de protecció, salut o benestar, aquests objectes es troben a santuaris i llocs sagrats. El catolicisme incorpora i s'apropia d'aquest costum, que s'estén per l'àrea mediterrània i creua l'Atlàntic, tot consolidant-se al continent americà en els segles següents.

Al món llatí es desenvolupa la tradició dels exvots pintats des del segle xv. Com a part d'una tradició artística popular, els exvots modelats i pintats van trobar un lloc a les predelles sota els retaules pictòrics o escultòrics. A Itàlia han sobreviscut uns quants milers d'aquests

exvots pintats entre els anys 1490 i 1600. La tradició es va estendre arreu de França, Itàlia i Portugal i, per extensió, en el nou món colonitzat, a través de les missions evangelitzadores espanyoles i portugueses.

El nombre d'exvots ha disminuït notablement des del 1900, especialment a Europa. Això, en part, és degut a la secularització de la societat, que deixa d'esperar solucions del món sobrenatural, al major grau de cultura de la població, a la cobertura de les necessitats sanitàries de la població per part de les administracions i als majors recursos i eficàcia de la medicina. Això, en comparació amb èpoques passades, es pot quantificar, ja que el 75 % dels exvots que es conserven en museus i col·leccions responen a formes d'agraïment per la curació de problemes de salut la major part dels quals tindrien avui dia una solució mèdica a l'abast de pràcticament tothom.

Al països llatinoamericans encara no ha desaparegut la tradició dels exvots i se'n continuen fent, sobretot a Mèxic, on han esdevingut una forma d'art popular en tauletes de fusta o planxes de llauna. Avui dia, però, ja no n'hi ha tants que demanin ajuda per problemes de salut, sinó que responen més aviat a peticions per resoldre problemes socials.

CONTINGUTS I TEMES

Exvot de mitjan segle XVIII dedicat a la Mare de Déu de Vilalleons en agraïment al restabliment de la salut d'una dona, assistida per un metge, que li pren el pols. Procedent del Santuari Puig-l'agulla de Sant Julià de Vilatorrada. Museu Etnogràfic de Ripoll.

Els exvots exposen històries relacionades amb circumstàncies crítiques que es caracteritzen per l'atzar i que generen un estat d'angoixa. En tots els casos, el donant de l'exvot no pot resoldre la situació amb els recursos que estan al seu abast i no confia del tot en les possibilitats resolutives dels mètodes científics o empírics disponibles.

El motiu més freqüent dels exvots és la malaltia: la impotència davant la malaltia pròpia o d'un familiar, el trauma causat per l'accident d'un familiar o amic, l'angoixa generada davant d'una intervenció quirúrgica o la incertesa generada davant d'un part complicat. El donant posa de manifest en l'exvot la seva mirada, en forma de representació pictòrica i d'un llenguatge distintiu, respecte de la malaltia, els escenaris de les pràctiques mèdiques o els professionals de la medicina.

Altres motius poblen de temes diversos els exvots pintats, sempre en relació amb situacions històriques particulars. Així, els retaulons narren fets extraordinaris, com ara no ser ferit per bandits en un assalt armat, molt típic a llocs de costa, tot fent referència a actes de pirateria; tornar il·lès del servei militar en llocs llunyans o de conflictes bèl·lics com les guerres carlines, d'independència colonial, al Marroc o la guerra de 1936; lliurar-se d'un accident provocat per una catàstrofe natural, com l'ofegament per una riuada, l'exposició a un llamp o un incendi forestal; sortir viu d'un accident de transport, com el descarrilament d'un tren, el naufragi d'un vaixell o el xoc d'un vehicle, o superar un accident laboral provocat pel ramat o per les contingències de l'ofici, amb les eines de treball, a la mina, a les bastides, etc.

Exvot del Museu de Montserrat, que representa tres carlins que passen per les armes uns paisans. Un d'ells s'encomana a la Mare de Déu i se'n surt amb vida (1834).

Exvot que fa referència a un combat naval entre dos vaixells cristians (a dalt) i dos de corsaris nord-africans (a sota), que fan presoners tres mariners espanyols, més tard rescatats per Antoni Barceló, amb l'ajut de la Verge Maria Santíssima. Donat a l'ermita de Nostra Senyora de la Cisa, Premià de Dalt (1766).

DIVISIÓ DE L'ESPAI EN L'EXVOT PINTAT

Exvot del Museu Etnogràfic de Ripoll que mostra un matrimoni agenollat davant la Mare de Déu amb un infant al llit, malalt, mentre una persona, potser el metge, abandona l'habitació.

El contingut pictòric dels exvots es divideix en tres parts. Per un costat, a la part superior del retauló, l'espai diví o celestial. Per dessota, hi trobem l'espai humà, estructurat al seu torn en dues parts: en un lloc central, la representació pictòrica de la situació descrita i, a la part inferior, un apartat dedicat a la narració escrita dels fets.

A l'espai anomenat celestial, s'hi troba representada la divinitat. És poc freqüent trobar-hi Crist i, quan apareix, és al centre de l'altar envoltat d'altres figures, com ara la verge del santuari o el sant o la santa de gran veneració on es fa l'ofrena. El més habitual és trobar la representació de la Verge, dels sants i dels àngels, que són més accessibles als ulls humans que no pas Déu. Segons preferència del pintor, rodejats per un núvol, blanc o groc, que explica que el poble anomenés aquesta part com l'ou ferrat.

Les verges i els sants invocats són normalment els de l'església, ermita o santuari més pròxims del lloc on viu el malalt o els més venerats pel donant o el malalt. La devoció mariana és tan gran a Catalunya, com també a la resta d'Espanya, que són milers les ermites disperses al món rural on es troben exvots. Un fet característic de societats

Exvot que representa, amb una solució artística poc hàbil, un jove allitat, malalt d'una "nefritis en los riñones", a qui el metge, vestit amb levita i duent barret de copa i bastó, ha desnonat. L'esposa desconsolada prega a la Verge de la Salut que faci el miracle de curar el seu marit. Sobre la taula es veu un quinqué i flascons amb els remeis emprats. Signat a Sigüenza, 1870. Santuari de Barbatona, Guadalajara.

patriarcal, on la dona-mare ha estat la font de seguretat. Alhora, la Verge com a Mare de Déu ha tingut una doble funció com a protectora i mitjancera, capaç d'intercedir davant Déu. Així, a d'altres indrets, com Mèxic, la gran devoció que tenen les classes populars per la Verge de Guadalupe la converteix en la que té més exvots dedicats. La basílica mexicana encapçala el destí religiós més visitat del món el 2019. A aquesta Mare de Déu s'encomanà Josefa Pares Maldonado, d'Agua Calientes, el 1777, sotmesa a una mastectomia, practicada pel cirurgià francès Pere Maillé, ajudat per frares de Sant Joan de Déu, segons la tècnica quirúrgica proposada pel Reial Col·legi de Cirurgia de Nueva España (exvot de la portada).

A altres indrets i en exvots oferts a causa de malaltia, l'advocació es fa a algun sant o santa que el poble considera més adient, com ara sant Roc, protector de la pesta i altres epidèmies; sant Blai, del mal de coll, diftèria i ofegaments; santa Llúcia, de les malalties dels ulls; sant Ramon, dels parts; santa Bàrbara, del foc, explosions i tempestes, o santa Rita, dels impossibles.

L'espai humà ocupa la major part del retauló. S'hi troba representada la desgràcia que ha donat peu a implorar l'ajut de la divinitat. Quan l'exvot és degut a una malaltia, s'hi pot veure el llit en el qual jeu el malalt, que està sol o acompanyat d'algun familiar, i més pròximes a l'espai diví figuren una o més persones que pregunten, agenollades, mirant la verge o el sant a qui es demana ajuda. El retauló obre la mirada als espais de la malaltia i de les pràctiques mèdiques.

En altres exvots s'hi veuen més personatges, els familiars i també el capellà o el metge. Aquests dos personatges poden estar pròxims al malalt, fent alguna actuació pròpia de la seva feina: el capellà pot estar donant l'extremunció al malalt o simplement pregant per la seva salvació, i el metge apareix prenent el pols o assegut fent companyia al malalt o al familiar. Als retaulons dels segles

XVIII i XIX, el metge s'identifica habitualment per la seva indumentària: la levita, el barret de copa i el bastó. Als exvots d'èpoques posteriors el metge vesteix pantalons i jaqueta, i no es distingeix tan fàcilment dels altres personatges que hi ha a l'escena. O bé, al contrari, una bata blanca o roba hospitalària.

En alguns pocs casos, s'hi veu més d'un metge fent una consulta o junta de metges. Aquest és un costum abandonat en l'actualitat, però força comú abans; una circumstància que tradueix la gravetat de la situació, és a dir, el perill de no sobreviure i la necessitat de pregar per salvar la vida del malalt.

Hallandose Andres Alvaro gravemente enfermo, y no leniendo otro auxilio sino el de M.ª S.^a se postró su afligida familia bajo el amparo de dicha S.^a y lograron su completa salud.
El 25 de Julio de 1859.

2

3

1. Exvot elaborat en acció d'agraïment a la Verge de la Salut pel restabliment del malalt Andrés Álvaro, signat el juliol de 1859 i present al Santuari de Barbatona, Guadalajara. L'escena recull amb precisió els detalls de l'espai domèstic, incloent-hi una trompa que definiria la professió del malalt, i situa el malalt entre el metge, vestit amb levita i bastó, i la dona, agenollada, que afegeix la intercessió divina al recurs a la ciència.

2. Exvot de mitjan segle XIX, al santuari de Barbatona (Guadalajara), en el qual s'indica que el malalt pateix una pulmonia, representada també en el color de la seva cara, i on el metge pren el pols del malalt sense deixar el barret de copa i el bastó, que són els elements propis de l'imaginari de la professió a mitjan segle XIX. A la dreta del malalt, consolant-lo, el capellà, vestit amb sotana i amb la teula a la falda. La dona li porta una tisana. Al fons, a la paret, la Verge de la Salut.

3. Exvot que mostra un moment decisiu a l'habitació de la malalta allitada, Brigida Marco, tot posant de manifest els diversos recursos sanatoris a l'abast. Als peus del llit, tres metges fan una consulta mèdica i, a la capçalera, el mossèn la conforta i la filla de vuit anys prega a la Verge de la Soledat. Signada a Garbajosa, Guadalajara, el 1859.

1. El metge contempla el vòmit de sang d'un malalt jove, acompanyat de tres dones joves, mentre una quarta dona, segurament l'esposa, prega a sant Alfio i els seus germans, sant Filadelfo i sant Cirino, patrons de Catània (Sicília). Signat a Catània, 1927. Procedència: Giuseppe Maimone Editore, Catània i Mario Alberghina.

2. Un malalt amb una erupció per tot el cos, segurament un tifus exantemàtic, resta inconscient al llit, acompanyat d'un metge que conversa amb un familiar o ajudant, i l'esposa que prega a sant Alfio i els seus germans, patrons de Catània, i demana la seva recuperació. Procedència: Giuseppe Maimone Editore, Catània i Mario Alberghina.

3. Exvot del Museu Etnològic de Barcelona, que mostra una malalta amb úlceres a les cames, que li estan sent curades per una monja, mentre un home jove prega a sant Antoni de Pàdua, demanant la curació d'aquestes lesions.

4. Exvot que representa un part difícil que acaba amb èxit. La llevadora assisteix amb l'ajuda d'una dona a la capçalera, mentre dues dones més ajuden tot pregant la intervenció de sant Ramon Nonat.

2

MACCO FARTO A SABASTIANO GINSOLO AL 8 DICEMBRE

Les malalties que van justificar l'execució d'exvots han estat molt diverses, tal i com indiquen els rètols de la base dels retaulons. De fet, no hi ha regularitat possible, atès que és un fet que depèn del punt de vista de l'individu que promet l'exvot.

L'exvot expressa així la perspectiva del pacient o del seu familiar. Així, en l'espai escrit dels retaulons, que no tots en tenen, es consigna el nom i parentiu dels malalts i familiars i la malaltia. S'hi poden llegir expressions com “ex-voto” o “PGR” (en italià, *per grazia ricevuta*). En alguns casos,

les explicacions són molt detallades i permeten entendre bé el context que motiva l'exvot. La redacció i l'ortografia és molt popular i poc o gens reglada, depenent de la formació del pintor o dels comitents. El més freqüent és trobar el concurs complementari de l'atenció mèdica i de l'esfera metafísica, amb expressions de col·laboració entre la divinitat i el metge, i la intervenció dels familiars (“la Verge inspirà el doctor”, “sota l'amorosa advocació de la Mare de Déu fou curada pel doctor”). Així, la promesa s'activa en circumstàncies mèdiques diverses: davant d'un pronòstic mèdic fatal (“desenganyats pels metges que no tenien cap esperança de salvar-lo”, “en haver estat desnonat pels doctors”); per la desconfiança de les possibilitats mèdiques (“quan els remeis humans res no podien”, “dubtant si la ciència bastaria per a la curació”); o per possibles errors comesos pels metges (“de resultes d'una cura mal encertada als vuit dies se li posà la gangrena”).

En alguns exvots es mostra alguna manifestació de la malaltia que permet sospitar el diagnòstic del malalt, com ara un vòmit de sang, o més probablement una hemoptisi, atenent a la freqüència de la tuberculosi en segles passats; o una erupció exantemàtica pel cos, possiblement un tifus exantemàtic. Aquest és el cas també de lesions evidents, com úlceres a les cames o de la representació d'un part.

És ben probable que als ulls del metge d'avui el pronòstic greu que s'atribuïa a alguna d'aquestes malalties fos un xic excessiu. Els diagnòstics més repetits són el *tabardillo*, que avui coneixem com a tifus exantemàtic; la febre terciana, que és el paludisme; les *calenturas*, que devien relacionar-se amb qualsevol malaltia infecciosa, i també l'erisipela, el carboncle, el vòmit de sang o la pulmonia. Algunes d'aquests malalties ja no estan presents en el món actual, com és el cas del *tabardillo* o del carboncle.

Alguns exvots estan destinats a agrair la curació d'una epilèpsia, que es representa amb un malalt ajagut a terra i amb l'aspecte d'estar inconscient. En alguns d'aquests casos es veuen uns dimoniets pròxims al malalt, perquè la creença popular pensava que l'epilèpsia era causada per la penetració de dimonis en el cos del malalt, atenent al fet que, segons el Nou Testament, Jesús va expulsar set dimonis de Maria Magdalena, que havia patit set atacs epilèptics. La necessitat d'expulsar el dimoni explica que molts epilèptics fossin sotmesos a exorcismes.

1. Exvot que mostra una jove amb un rosari a les mans, tot agraït a santa Bibiana que l'hagi alliberat de la malaltia —les convulsions epilèptiques estaven aleshores associades a la pesta—. Intercessió que aconsegueix, com indiquen els dos dimoniets que fugen del seu cos. Pintat en majòlica, c. 1700. Església de pelegrins de Madonna dei Bagni, Umbria.

2. Exvot mexicà de la segona meitat del segle xx que mostra la relació entre “los terribles dolores de cabeza” de la jove, provocats per l'acció del dimoni, i sant Pere Màrtir, a qui s'encomana, representat amb una destreal al cap, com a símbol del seu martirologi, i que aquí apareix per una suposada afinitat dolorosa.

3. Exvot germànic de 1766 pintat en retauló que mostra una noia que pateix una crisi epilèptica, potser en el curs d'una acció quotidiana, com era omplir galledes d'aigua. La representació de signes de la malaltia: els braços estesos i un reguitzell de saliva a la boca. L'ajuda divina arriba per la intercessió de la Mare de Déu amb el nen que separa el seu món de la terra amb la corona de núvols. Es troba a l'església de pelegrins de Maria im Steinfels, a Landau an der Isar (Baviera), on des del segle xvii s'hi ofereixen retaulons votius.

4. Exvot germànic de 1816 on es planteja una escena que gira a l'entorn d'una noia estirada a terra que pateix una crisi epilèptica. Al seu voltant, una dona prega a una imatge de la Pietat i a santa Anastàsia, que remet al nom grec de “resurrecció” i que ajuda en les malalties del cap, inclosa l'epilèpsia. Es tracta aquí de la santa patrona del Monestir de Benediktbeuren, representat en planta a la part inferior, a Baviera. Es troba al Deutschen Epilepsiemuseum, a Work, Alemanya.

El diablo me pinchaba la cabeza con su tridente y me provocaba terribles dolores de cabeza que no me permitían hacer nada más que quedarme quieta en la penumbra sufriendo. Le reze a San Pedro, Martir que debe haber sufrido también de los mismos dolores, 2. re. apiádate de mí y los dolores disminuirán hasta desaparecer y ya nunca más duelen la cabeza. y doy gracias infinitas.

3

4

Eine gewisse Person hat sich
mit diesem Bilde hienher verlobt
K Anastasia hat geholfen!
Gelobt sei Jesus Christus

1. Exvot que mostra la intervenció quirúrgica ("operata di appendicite e colicestite") a què fou sotmesa Anna Leonardi el febrer de 1959 i la intercessió feta a sant Alfio i els seus germans, sant Filadelfo i sant Cirino, patrons de Catània (Sicília). El retaule permet accedir a una singular sala d'operacions on tot el personal mèdic apareix amb mascareta, però sense altres mesures de protecció: un cirurgià i un assistent, una infermera i una instrumentista i una monja infermera. Església a Catània, Sicília.

2. Exvot italià de 1948 plantejat en dues escenes. La primera explica l'accident de Gina Attina en caure per la finestra mentre estenia la roba. A la segona, la dona ferida és atesa a un dispensari mèdic per un metge, un ajudant i una monja infermera. La salut recobrada, finalment, s'agraeix a la devoció miraculosa de santa Marta. Procedència: Giuseppe Maimone Editore, Catània i Mario Alberghina.

3. Exvot pintat en llaua que mostra una escena quirúrgica, al 1929, en un espai sofisticat, amb un conjunt de professionals vestits amb protecció: un cirurgià professor i un conjunt d'estudiants que observen, dos assistents i una infermera instrumentista. La dona intervinguda, Santa Impellizzeri, demana la intercessió de santa Marta. Església de l'Hospital de Santa Marta, Catània. Procedència: Giuseppe Maimone Editore, Catània i Mario Alberghina.

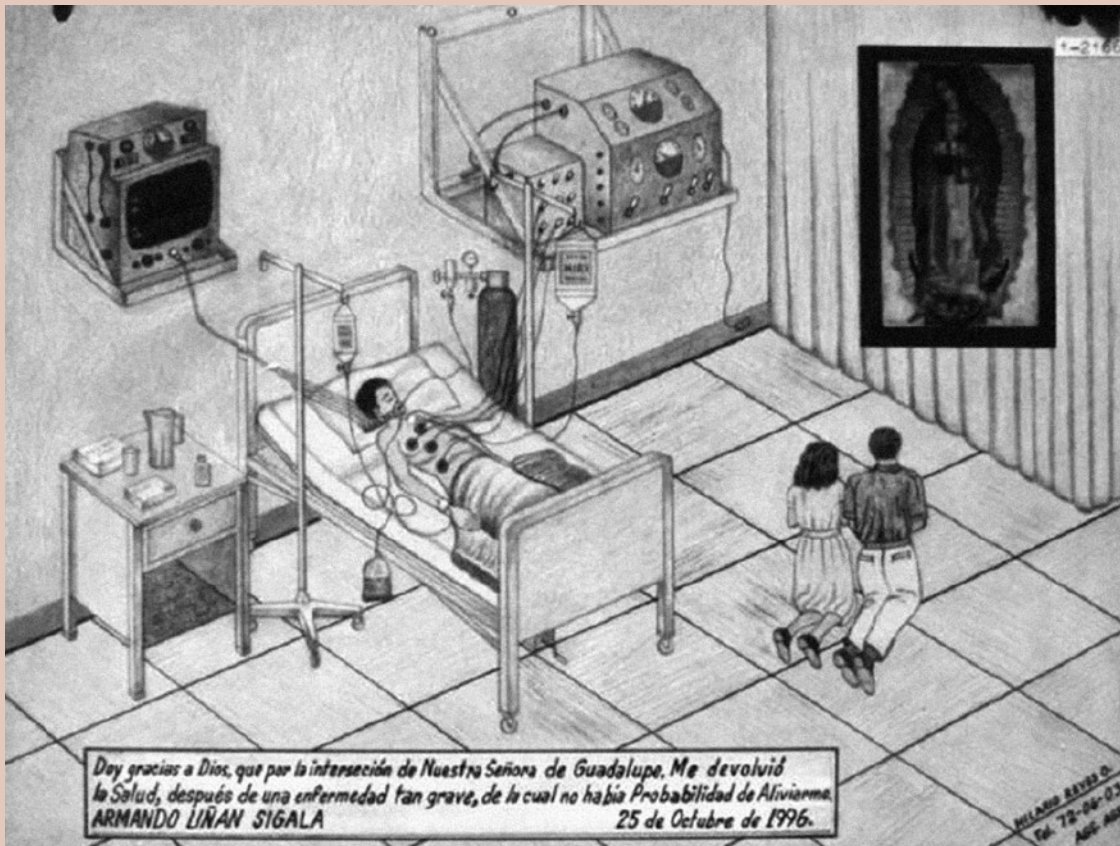
4. Exvot pintat en llaua que mostra la representació d'una sala d'operacions a Catània, Sicília, el 1914. Una dona, Nunzia Leonardi, és operada a la cavitat abdominal per un cirurgià, assistit per dues dones infermeres i per diversos estudiants i assistents que ajuden i observen. A la part superior, la intercessió de santa Marta. Església de l'Hospital de Santa Marta, Catània. Procedència: Giuseppe Maimone Editore, Catània i Mario Alberghina.

En els exvots italians del segle XX que fan relació a aspectes mèdics ja es veuen representacions hospitalàries, ja sigui escenes de quiròfan o d'una habitació d'hospital. En alguns casos no s'identifica la raó de la intervenció quirúrgica, però en d'altres es pot suposar, com quan es veu en el mateix exvot una caiguda que deuria provocar fractures, degudament reparades amb la cirurgia.

És un fet que també es pot observar en els exvots més contemporanis que trobem a Mèxic, on les escenes d'espais mèdics, quiròfans i unitats de cures intensives, mostren el detall de les tecnologies de monitorització del moment o els professionals mèdics en actitud de treball, així com el concurs complementari de la ciència mèdica i del suport metafísic de la divinitat.

ASPECTES TÈCNICS DELS RETAULONS

La família d'Armando Liñán demana la intercessió de la Verge de Guadalupe per al seu guariment, mitjançant una guia adient dels seus metges. L'escena, signada amb nom i telèfon per Hilario Reyes, mostra un espai mèdic complex, on la tecnologia mèdica és central, tot mostrant la monitorització del malalt mitjançant diferents instruments. Executat el 1996. Revista *Cultura y Religión*, 1/8, 2014, 182.

Els exvots pintats que hem vist en aquest fullet són de mida petita, d'uns 50 x 35 centímetres, mentre que alguns són més grans, però gairebé mai sobrepassen els 120 x 80 centímetres. El suport principal són les tauletes de fusta, tot i que sovint es troben en fulla de llauana en els exvots americans del segle xx.

Es tracta d'objectes pintats per artistes locals, sovint anònims i autodidactes, que tenien amb seguretat altres oficis i que només circumstancialment feien aquesta feina. Els pintors anaven a les romeries a la cerca de clients i executaven el quadre a demanda del donant que indicava el sant o verge a qui es dedicava i com volia que s'expliqués la història.

En algunes comarques un mateix pintor ha produït molts retaulons, com es dedueix d'un aire comú en el dibuix i l'ús

del color en els exvots de determinades èpoques i lloc concret. Molts tenen un escàs valor artístic i tenen un estil força rudimentari i primitiu, però un caràcter naïf que els fa simpàtics i amb un ús de colors brillants que en fan agradable l'observació. Altres exvots estan pintats per pintors reconeguts, i a vegades duen el nom de l'artista. Aquest fet és excepcional en els exvots espanyols i catalans, però més freqüent en els exvots italians.

El santuari del Senyor de Villaseca, a l'estat mexicà de Guanajuato, conté la imatge del Crist Negre de Villaseca, venerada per la seva capacitat miraculosa. Centenars de làmines de paper pintat són dipositades pels fidels en acció de gràcies. Aquí, Ricardo Castillo, de Silao, Guanajuato, explica que abans de ser operat de la bufeta el 1976 demanà intercessió, ajuda i guia per als seus cirurgians. L'espai mèdic mostra el quiròfan en el moment de la intervenció, que acabà amb èxit. *Estudios sobre las culturas contemporáneas*, 1/1, 1986, 12.

ON ES PODEN VEURE EXVOTS A CATALUNYA?

Els exvots s'oferien en esglésies i ermites posades sota l'advocació del sant o verge a qui s'ha demanat el favor, i de manera especial al santuari amb més devoció de la contrada. Fora d'aquests grans santuaris, els exvots han anat desapareixent dels temples, sobretot de les ermites petites sense vigilància, ja que les autoritats religioses no han valorat gaire aquesta expressió de devoció popular. Una part d'aquest patrimoni d'expressió popular s'ha fet malbé a causa de

les característiques físiques fràgils dels exvots. Altres han estat robats, fet que justifica que hi hagi gent que tingui col·leccions notables d'exvots, que es deuen haver adquirit a antiquaris, els quals els haurien comprat a gent sense escrúpols que els robava per obtenir guany.

A Catalunya, el patrimoni popular dels exvots es pot trobar en santuaris marians i a museus. Així, en trobem, entre d'altres llocs, al santuari del Miracle a Solsona o al de Sant Ramon del Portell a la Segarra, a la capella de Sant Magí a la ciutat de Tarragona i al santuari de Nostra Senyora del Camí de Granyena, a la Segarra. Un bon nombre d'exvots es troben en museus etnogràfics, com el Museu Etnogràfic de Ripoll i el Museu Etnològic de Barcelona, i també en museus religiosos com el Museu Episcopal de Vic o el Museu del Monestir de Montserrat. A banda, també hi ha retaulons pintats en col·leccions particulars, com ara la del Museu Marès.

SANTUARIS MARIANS QUE CONTENEN EXVOTS

1. Mare de Déu dels Àngels
2. Mare de Déu de Bellmunt
3. Mare de Déu de la Bonanova
4. Mare de Déu del Camí
5. Mare de Déu Domanova
6. Mare de Déu de Font Romeu
7. Mare de Déu de la Gleva
8. Mare de Déu de Joncadella
9. Mare de Déu de Mig Camí
10. Mare de Déu del Miracle
11. Mare de Déu dels Munts
12. Mare de Déu de Núria
13. Mare de Déu dels Oms
14. Mare de Déu de Puig-l'agulla
15. Mare de Déu de Queralt
16. Mare de Déu de Rocaprevera
17. Mare de Déu de la Serra
18. Mare de Déu de la Torreta
19. Mare de Déu de la Tossa de Montbui
20. Sant Antoni de Seva
21. Sant Magí de la Brufaganya
22. Sant Magí de Cervera
23. Sant Nazari de La Vola
24. Sant Pere de Ripoll
25. Sant Ramon de Nonat
26. Santa Margarida de Vinyoles
27. Sant Magí de Tarragona

MUSEUS QUE CONTENEN EXVOTS

28. Casa Pairal de Perpinyà
29. Comarcal de Cervera
30. Monestir de Montserrat
31. Episcopal de Vic
32. Etnològic de Barcelona
33. Etnogràfic de Ripoll
34. Marès de Barcelona
35. Marès de la Punta d'Arenys de Mar
36. Marítim de Barcelona

Dades elaborades per Antoni Gimeno, Art i Folklore de Catalunya, http://tionia1.pangea.org/Exvot/Textos/Els_exvots.htm

COL·LECCIÓ DE NADALES DEL COL·LEGI DE METGES DE BARCELONA (1997-2019)

NADAL 2020

Col·legi de Metges de Barcelona

Passeig de la Bonanova, 47
Barcelona 08017
Tel. 935 678 888
Fax 935 678 899
col.metges@comb.cat
www.comb.cat

Edita:

Col·legi de Metges de
Barcelona

Coordinador del projecte:

Miquel Bruguera, director
de la Unitat d'Estudis
Acadèmics del CoMB

Autors:

Miquel Bruguera
Alfons Zarzoso, conservador
del Museu d'Història de la
Medicina de Catalunya

Documentació gràfica:

Sara Fajula,
arxivera del CoMB

Disseny gràfic i maquetació:

Temabcn

Assessoria lingüística i correcció de textos:

Esther Roig

Impressió:

COMGRAFIC

Més informació sobre nades del Col·legi a:
www.nadala.comb.cat

